

RIM IMPERIYASINING INQIROZI VA VARVAR QIROLLIKLARINING TASHKIL TOPISHI

Rahimjonova Munisa Maxmudjon qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv
va texnologiyalar universiteti
Tarix yoʻnalishi 2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Rim imperiyasining inqirozi va Varvar qirolliklarining tashkil topishi va ijtimoiy, siyosiy axvoli, ularning o'rta asrlardagi yashash tarzi, boshqa xalqlar etnogenezida tutgan o'rni, shuningdek ularning kelib chiqish tarkibi haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: Varvarlar, ijtimoiy tuzum, Kichik Osiyo, Reyn, Dunay, Armorika yarimoroli, brittlar, germanlar, Ostgotlar, Vestgotlar, Bolqon yarimoroli, Viziantiya.

КРИЗИС РИМСКОЙ ИМПЕРИИ И СОЗДАНИЕ ВАРВАРСКИХ ЦАРСТВ

АННОТАЦИЯ

В данной статье говорится о кризисе Римской империи и образовании варварских королевств и их социально-политическом положении, их образе жизни в средние века, их месте в этногенезе других народов, а также об их происхождении.

Ключевые слова: Варвары, социальная структура, Малая Азия, Рейн, Дунай, Армориканский полуостров, бритты, германцы, остготы, вестготы, Балканский полуостров, Византия.

THE CRISIS OF THE ROMAN EMPIRE AND THE ESTABLISHMENT OF THE BARBARIAN KINGDOMS

ABSTRACT

This article talks about the crisis of the Roman Empire and the formation of the Barbarian kingdoms and their social and political situation, their way of life in the Middle Ages, their place in the ethnogenesis of other peoples, as well as their origin.

Key words: Barbarians, social structure, Asia Minor, Rhine, Danube, Armorican Peninsula, Britons, Germanic, Ostrogoths, Visigoths, Balkan Peninsula, Byzantium.

KIRISH

O'rta asrlarda Varvar qirolliklari deganda, Rim Imperiyasining qulashi natijasida, G'arbiy Evropa hududlarida tashkil topgan turli etnik guruhlar va ularning tuzgan davlatlari tushuniladi. Bu davr, ayniqsa, V asrning oxiri va VI asrning boshlarida boshlanadi. Rim Imperiyasi tomonidan bo'ysundirilgan varvar qabilalari imperiyaning qulashiga sabab bo'lishi bilan birga, o'z navbatida yangi siyosiy va ijtimoiy tizimlar yaratishga boshladilar.

Rim imperiyasi varvarlar tomonidan bosib olinishi arafasida. Imperiyaning inqirozi IV asr oxiri – V asr boshlarida yanada keskinlashdi. Ijtimoiy-siyosiy sohalarda ko'plab islohotlar o'tkazildi, qullarga zo'rlik qilish shakli (plantatorlarning kazarma sharoitidagi qullarini obrok to'laydigan qullarga va kolonlarga aylantirish yo'li bilan) yumshatishga harakat qilindi. Lekin shularga qaramay, Rim jamiyati quldorlikka asoslangan jamiyat holicha qolganda, shakllana olmas edi, Rim imperiyasining davlat tuzumini sindirib tashlash, ishlab chiqaruvchi kuchlarning yanada o'sishini va jamiyatning rivojlanishini ta'minlash uchun jiddiy o'zgarishlarga zarurat tug'ilgan edi. Bu juda katta ijtimoiy o'zgarishlarning harakatlantiruvchi kuchlari Rim jamiyatining o'zidagi ezilgan aholi hamda varvarlar bo'ldi. Qullar, kolonlar, shahar hunarmandlari III-V asrlar davomida o'z zolimlariga, ayrim quldorlarga va Rim quldorlik imperiyasining o'ziga qarshi qattiq kurash olib bordilar¹.

Biroq quldorlik Rimga qarshi imperiya aholisining pastki tabaqalaridan tashqari yana bir kuch – qo'shni varvarlar ham bosh ko'tardi. Rim imperiyasining qiyin ahvolga tushib qolganligidan foydalanib, bo'sh yer va boshqa xil o'lkalar payida bo'lgan varvarlar (IV-V asrlarda bular asosan turli german qabilalari edi), keyinchalik slavyanlar va shuningdek, boshqa xalqlar viloyat ketidan viloyatni qo'lga ola boshladilarki, nihoyat, 476 yilda G'arbiy Rim imperatorlari hokimiyati butunlay yo'q bo'lib ketdi. G'arbiy Rim imperatorlari qo'lida birgina Italiya qolgan edi. G'arbiy Rim imperiyasi hududida mayda va ancha yirik varvar qirolliklari vujudga keldi. Bu qirolliklarda yangi ijtimoiy tuzumning yaratilishi uchun (Rimdagiga qaraganda) qulayroq sharoitlar tug'ildi.

Varvarlarning ijtimoiy tuzumi. Keltlar, germanlar, slavyanlar. Italiyadan shimolda juda qadimgi vaqtda eramizning birinchi yuz yilligida juda ko'p varvar qabilalari yashagan. Bu qabilalarni uchta katta guruhga – keltlar, germanlar va slavyanlarga bo'lib o'rganish mumkin. Varvarlarning ijtimoiy tuzumi Rimnikidan butunlay farq qildirdi. Ularda hali yirik ijtimoiy toifalar tarkib topmagan edi, xaqiqiy ma'nodagi davlat yo'q edi; varvarlarda urug'chilik munosabatlari xalq ijtimoiy

¹ Kamolov.J. —Jahon tarixi o'quv-uslubiy majmua Toshkent-2023

munosabatlarning asosiy turi edi; bu qabilalar aholisining asosiy ommasi erkin kishilardan iborat edi².

Bu tuzum ibtidoiy-jamoa tuzumi bo'lib, eramizning IV-V asrlarida anchagina chirigan edi, lekin shunday bo'lishiga qaramay, urug'chilik munosabatlari ham ishlab chiqarish vositalarining ijtimoiy mulkligi (jamoa yer egaligi) ham hali butunlay yo'qolmagan edi. Rim mana shu varvar qabilalariga qarshi yuzlarcha yil davomida kurash olib bordi. Rimning varvarlar ustidan g'alaba qilishi natijasida varvarlarning ko'pi qullarga aylantirildi. Varvarlarning shimoliy chekka o'lkasi uzoq vaqtgacha Rimga o'z quldorlik latifundiyalarini ishchi kuchi bilan ta'minlab turadigan asosiy manba bo'lib keldi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Rimning qulashiga olib kelgan asosan Vizigotlar (Rimning 410-yilda bosib olishidan) va Vandallar (Rimni 455-yilda talon-taroj qilishlari bilan) kabi guruhlar edi. Keyinchalik, Germaniya va boshqa qabilalar ham Rimning mulkini egallashga kirishdilar. Varvar qirolliklaridagi ijtimoiy-siyosiy tuzum shu tarzda bo'lgan. Feodal tizim: Varvar qirolliklarida siyosiy va ijtimoiy tuzumning asosiy shakli feodalizmga o'xshardi, ya'ni er mulklari va kuchi faqat bir nechta aristokratik sinfnin qo'lida edi. Bu sinflar "magna" (katta) yoki "minores" (kichik) feodalarga ajratilgan bo'lib, ular o'zlarining mustahkam er hududlari ustidan hokimlik qilganlar. Ko'p hollarda varvar qirolliklari monarxik boshqaruvga ega bo'lgan. Qirolning hokimiyati ko'pincha irsiy edi, lekin ba'zan qabila kengashlari tomonidan tanlab olinardi. Qirolning siyosiy hokimiyati, uning shaxsiy jamoasi va tayinlangan feodallarga bog'liq edi. Varvar qabilalari ko'pincha jangovar jamiyatga ega bo'lgan. Ularning davlat boshqaruv tizimi ko'pincha harbiy liderlar yoki "duke"lar tomonidan qo'llab-quvvatlangan. Jangovar guruhlar va ular bilan bog'liq bo'lgan tuzum jamiyatning ijtimoiy strukturasi shakllantirgan³.

Ijtimoiy tuzum o'sha davrda juda qat'iy edi. Yuqori tabaqa — aristokratik sinf, yer egasi feodallar, pastki tabaqa esa erkin kishilar va qullardan iboratedi. Ko'pincha, varvar jamiyatida yerning eng katta egasi qirolning o'zi bo'lib, uning atrofidagi aristokratik guruhlar bu yerlarni boshqarishgan. Ko'plab varvar qabilalari dastlab pagan edi, lekin 6-asrda nasroniylik tarqalishi bilan bu qabilalar o'z diniy e'tiqodlarini o'zgartira boshladilar. Masalan, Franklar qirolligi tomonidan nasroniylikni qabul qilish, boshqa varvarlar orasida ham diniy o'zgarishlarga olib keldi. Rimdagi katolik

² Muhammad Ali, —O'rta asr sivilizatsiyalari – Toshkent-1995.212-bet

³ B. D. Grekov - "Varvarlar va tarix" (Rus: Варвары и история)-Moskva-1969.156-bet

cherkovi bu davrda nasroniylikni varvar qirolliklari orasida mustahkamlashda muhim rol o'ynadi⁴.

Varvar qirolliklarining ijtimoiy tuzumi va siyosiy ahvoli Rimning qulashiga bog'liq ravishda, ko'p hollarda barqarorlik yo'q edi. Dastlabki o'rta asrlar davomida ko'plab varvar qirolliklari o'rtasida urushlar, davlatlararo nizolar va xarobalar mavjud edi. Biroq, vaqt o'tgan sari, ba'zi varvar qirolliklari, masalan, Franklar (Clovis davrida), Visigotlar (Toledo qirolligi), va Langobardlar o'zlarining siyosiy va ijtimoiy tizimlarini barqarorlashtira oldilar. Varvarlar jamiyatida dehqonchilik juda muhim rol o'ynagan, chunki bu jamiyatlarning iqtisodiy asosini tashkil etgan va ular o'z davlatlarini yaratishda va mustahkamlashda dehqonchilikka tayanishgan. Biroq, varvarlar jamiyati odatda ko'chmanchi yoki yarim-ko'chmanchi bo'lganligi sababli, dehqonchilikning o'rni va uning rivojlanishi Rim Imperiyasi bilan solishtirganda, nisbatan pastroq bo'lgan⁵.

Varvar qabilalarining ko'pchiligi ko'chmanchi yoki yarim-ko'chmanchi hayot tarzini olib borgan. Bunday hayot tarzida dehqonchilikning o'rni ko'proq yerga mustahkam o'tirib dehqonchilik qilishdan ko'ra, hayvonchilik va chorvachilikka ko'proq e'tibor qaratilgan. Shunga qaramay, o'zlarining o'troq hayot tarziga o'tganlarida yoki qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirganlarida, dehqonchilik iqtisodiyotning markaziy qismi bo'lgan. Varvarlarning dehqonchilikka yondashuvi turli qabilalarning hayot tarziga va hududga qarab o'zgarib turardi. Biroq, bir nechta umumiy jihatlar mavjud edi. Varvarlar uchun yer asosan iqtisodiy faoliyatning asosi bo'lib, yerga ega bo'lish jamiyatdagi yuqori tabaqa, feodal hukmdorlarning va aristokratik sinflarning kuchi va mavqei bilan bevosita bog'liq edi. Ko'plab varvar qirolliklarida yer mulklari yer egalarining hokimiyatini ta'minlovchi eng muhim iqtisodiy vosita bo'lgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tishim kerakki, varvarlar haqida quyidagi fikrlarni malum qilishni joiz deb bildim: Varvar qirolliklari o'zlarining tarixiy rivojlanishida bir qator muhim ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlarni boshdan kechirishgan. Ularning bu jarayonlardagi roli va ulardan kelib chiqqan natijalar bugungi kunda ham tarixshunoslikda katta ahamiyatga ega. Menimcha, varvar qirolliklarining rivojlanishini to'rt asosiy jihatdan ko'rib chiqish mumkin: ularning ijtimoiy tuzilishi, iqtisodiy faoliyati, siyosiy tizimi va madaniyatiga ta'siridir. Varvar qirolliklarining kelib chiqishi va ijtimoiy-siyosiy ahvoli bir nechta faktorlarning natijasi bo'lib, bu davrda barqarorlik, boshqaruv tizimlari va ijtimoiy tuzumning shakllanishi ko'plab

⁴ P. Lupanov - "Varvarlar va Rim imperiyasining qulashi"-Moskva-1975.18-bet

⁵ A. N. Sakharov - "Varvarlar va Rim imperiyasi"-Toshkent-2005.127-bet

o'zgarishlar va o'tkazilgan janglar bilan bog'liq edi, Shuning uchun, varvar qiroliklarining yuksalishi va qulashini tushunish, faqatgina ular qurgan siyosiy tizim va iqtisodiy infrastrukturaga emas, balki ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarga ham e'tibor berishni talab qiladi. Varvar qiroliklari Rimning qulashidan so'ng yangi madaniyat va siyosiy tizimlarni yaratishda muhim rol o'ynagan, ular Yevropa tarixida yangi davrning boshlanishiga sabab bo'lgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduazimov. A, Kamolov.J. —Jahon tarixi o'quv-uslubiy majmua Toshkent-2023
2. Muhammad Ali, —O'rta asr sivilizatsiyalari – Toshkent-1995.212-bet
3. Abdullayev A. - "O'rta asrlar tarixiga oid ilmiy tadqiqotlar"-Toshkent-1995.177 bet
4. B. D. Grekov - "Varvarlar va tarix" (Rus: Варвары и история)-Moskva-1969.156-bet
5. E. A. Karpov - "Varvarlarning tarixiy roli" (Rus: Историческая роль варваров)-Sankt-Peterburg-1980.118-bet
6. V. P. Lupanov - "Varvarlar va Rim imperiyasining qulashi"-Moskva-1975.18-bet
7. A. N. Sakharov - "Varvarlar va Rim imperiyasi"-Toshkent-2005.127-bet
8. V. I. Grishin - "Varvarlar va zamon: tarixiy tahlil"-Moskva-1983. 174-bet